

Філашкін В. С.

кандидат юридичних наук

СПОСОБИ ВЧИНЕННЯ НАСИЛЬНИЦЬКОГО ЗНИКНЕННЯ ЯК СКЛАДОВА ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВОЛІ, ЧЕСТІ ТА ГІДНОСТІ ОСОБИ

У статті досліджено проблематику насильницького зникнення як кримінально-караного діяння, що належить до категорії найбільш небезпечних посягань на особисту свободу, честь і гідність особи. Звернута увага на те, що попри закріплення відповідальності за насильницьке зникнення у кримінальному законодавстві України, питання способів його вчинення залишаються недостатньо дослідженими у контексті загальної системи злочинів проти волі, честі та гідності особи. Автором акцентовано увагу на суспільній небезпеці таких злочинів, яка обумовлена не лише протиправним позбавленням волі, а й створенням тривалого стану правової невизначеності щодо долі потерпілого, що істотно ускладнює захист його прав і законних інтересів. В умовах збройних конфліктів, політичної нестабільності та зростання рівня латентної злочинності проблема насильницьких зникнень набуває особливої актуальності. Розглянуто сучасні наукові підходи до визначення способів вчинення таких злочинів, їх системну організацію та етапність. Виділено модель послідовності дій злочинця, що охоплює підготовчий етап, захоплення, транспортування та утримання потерпілого, заходи з приховування та легалізації, а також приховування слідів. Наведено класифікацію типових способів насильницького зникнення, зокрема з метою викупу, примусової експлуатації, політичного тиску, використання службового становища або транскордонних операцій. Проаналізовано практичні приклади насильницьких зникнень під час воєнних дій та інших типових ситуацій, що підтверджують складність і багатовимірність цього явища. Акцентовано на значенні дослідження способів злочину для криміналістичного аналізу, прогнозування поведінки правопорушників та планування оперативно-розшукових заходів. Висвітлено необхідність комплексного підходу, який поєднує кримінально-правові й криміналістичні аспекти, для підвищення ефективності досудового розслідування та запобігання насильницьким зникненням. Дослідження підкреслює критичну важливість системного вивчення способів насильницького зникнення для удосконалення методики розслідування та захисту прав потерпілих.

Ключові слова: насильницьке зникнення, злочини проти волі, честі та гідності, способи вчинення злочину, кримінальна відповідальність, підготовчий етап, захоплення та утримання потерпілого, приховування слідів, захист прав потерпілих.

Постановка проблеми. Насильницьке зникнення як кримінально-каране діяння становить одну з найбільш небезпечних форм посягання на особисту свободу, честь і гідність особи. Його суспільна небезпека зумовлена не лише протиправним позбавленням волі, а й створенням тривалого стану правової невизначеності щодо долі потерпілого, що істотно ускладнює захист його прав та законних інтересів. В умовах збройного конфлікту, політичної нестабільності та зростання рівня латентної злочинності проблема насильницьких зникнень набуває особливої актуальності.

Попри закріплення відповідальності за насильницьке зникнення у кримінальному законодавстві України, питання способів його вчинення зали-

шаються недостатньо дослідженими у контексті загальної системи злочинів проти волі, честі та гідності особи. Відсутність чіткої науково обґрунтованої класифікації таких способів негативно впливає на правильність кваліфікації діянь, розмежування суміжних складів злочинів та ефективність правозастосовної практики. Це зумовлює необхідність комплексного аналізу способів вчинення насильницького зникнення з урахуванням їх місця у структурі відповідної групи злочинів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній криміналістиці та методиці розслідування окремих видів насильницьких кримінальних правопорушень значний внесок у теоретичне осмислення проблеми внесли провідні науковці, серед яких О. Л. Авраменко, А.О. Анто-

шук, В.В. Бурлака, С.С. Вітвіцький, Є.М. Войтович, О.О. Волобуєва, А.Ф. Волобуєв, І.В. Гора, М.Л. Грібов, В.А. Журавель, В.В. Кікінчук, Д.М. Тичина, О.С. Тарасенко, С.С. Чернявський. Такі наукові здобутки сприяють розкриттю механізмів учинення злочинів, удосконаленню тактичних прийомів розслідування та підвищенню ефективності доказування у кримінальному провадженні.

Постановка завдання. Метою статті є виокремлення та характеристика способів вчинення насильницького зникнення у структурі злочинів проти волі, честі та гідності особи.

Виклад основного матеріалу. У науці криміналістиці та правозастосовна практика вимагає особливої ваги вивчення способів підготовки, вчинення та приховування кримінальних правопорушень проти волі, честі та гідності особи, дослідження яких дає змогу своєчасно ідентифікувати ознаки правопорушення, розробити дієві тактичні прийоми його виявлення, створити передумови оперативно-розшукового перекриття.

У вітчизняній науці триває активне осмислення поняття способу вчинення кримінального правопорушення як комплексу причинно та функціонально взаємопов'язаних дій суб'єкта. Так, С.М. Зав'ялов визначає спосіб як комплекс взаємопов'язаних дій або бездіяльності, що реалізуються у певній послідовності з використанням різних знарядь і засобів для досягнення злочинного результату [1, с. 7]. На думку С.С. Чернявського, спосіб вчинення злочину є системою дій, прийомів і механізмів, які застосовуються на всіх етапах злочинної діяльності: підготовки, реалізації та приховування. Ця система дій має об'єктивну і суб'єктивну детермінацію, тобто формується під впливом як зовнішніх умов, так і внутрішніх мотивів особи. Кожна така поведінка залишає значущі сліди, що можуть бути використані для встановлення істини у кримінальному провадженні [2, с. 55–56].

У свою чергу, А.Ф. Волобуєв вважає, що спосіб злочину є системою дій суб'єкта, зумовленою його особистісними характеристиками, властивостями предмета посягання, а також зовнішніми обставинами. Формування способу злочину обумовлюється переважно метою і мотивом вчинення правопорушення. Злочини, що вчиняються через бездіяльність, мають своїм способом невиконання дій, які суб'єкт був зобов'язаний здійснити [3, с. 18].

Як справедливо зазначає І.В. Гора, вивчення способу вчинення кримінального правопору-

шення містить важливу інформацію про виконавця, застосовані засоби, порядок дій, що має вирішальне значення для виявлення кримінального протиправного діяння та формування відповідної тактики розслідування [4, с. 38].

Кожне кримінальне правопорушення характеризується унікальним, властивим лише йому, комплексом дій, які відображають механізм протиправного діяння. Саме тому вивчення способу вчинення набуває принципового значення, оскільки відповідно до ч. 1 ст. 91 КПК України віднесений законодавцем до переліку обставин, які підлягають доказуванню. Аналіз цього елементу дозволяє краще зрозуміти природу злочинного діяння, виявити закономірності поведінки злочинця, спрогнозувати можливі дії співучасників, а також оптимізувати процес досудового розслідування [5].

Так, способи викрадення людей мають багатовимірний характер і за своєю суттю являють собою організовану багатоетапну злочинну операцію, що включає комплекс підготовчих, безпосередньо виконавчих, утримуючих та приховних заходів. Такий підхід до аналізу дозволяє розглядати викрадення не як одиничний акт, а як послідовність взаємопов'язаних дій, кожна з яких має свою тактичну мету і реалізується залежно від ролей учасників, наявних ресурсів та специфіки обстановки. У результаті класифікації емпіричного матеріалу та теоретичного аналізу О.Л. Авраменко, запропоновано типову модель способу вчинення викрадення, що включає такі етапи:

- виявлення об'єкта посягання – цілеспрямований пошук потенційної жертви і збір інформації про її режим, звички, соціальні зв'язки й уразливості;

- планування та підготовка – розроблення сценарію викрадення, розподіл ролей і функцій між учасниками, підготовка технічних засобів, засобів зв'язку, транспортних засобів та приміщень для тимчасового чи постійного утримання;

- здійснення захоплення – організований напад або інший спосіб вилучення особи з її природного середовища із застосуванням насильства, погроз, обману чи з використанням спеціальних пристроїв;

- транспортна фаза – переміщення викраденої особи з місця захоплення до місця утримання із застосуванням заходів конспірації та маскування маршрутів;

- утримання та контроль – створення умов для ізоляції й контролю потерпілого (фізичні

обмеження, психологічний тиск, позбавлення засобів зв'язку), забезпечення його «тогочасного» функціонального стану для досягнення мети злочинців;

– вимогова (переговорна) стадія – пред'явлення вимог до родичів, представників чи самої жертви (вимога викупу, виконання інших умов), супроводжувана заходами тиску та комунікаційної маніпуляції;

– отримання результату та завершення – отримання викупу або досягнення іншої мети і, залежно від ситуації, звільнення потерпілого або його подальша доля;

– приховування слідів і конспіративне забезпечення безпеки учасників – знищення або фальсифікація документів, усунення фізичних і цифрових слідів, забезпечення «захисного» корупційного або інформаційного супроводу [6, с. 9–10].

Описана модель має не лише пізнавальне, а й прикладне значення: систематизація етапів і їх характеристик дає змогу слідчим і оперативним працівникам прогнозувати поведінку зловмисників, оперативно визначати пріоритети гласних і негласних слідчих (розшукових) дій, формулювати обґрунтовані версії та цілеспрямовано призначати судові експертизи й залучати спеціалізовані служби (медичні, технічні, фінансові, телекомунікаційні).

До типових способів вчинення кримінальних правопорушень передбачених ст. 146 КК України слід віднести:

1. Викрадення з метою викупу. Наприклад, *гр. І. із корисливих мотивів запропонував гр. Д. викрасти малолітню Н. для одержання викупу у 25 тис. дол. США. Викрадач отримав від І. адресу, опис зовнішності та дані про режим дня дитини* [7]. Основні ознаки: корисливий мотив, попередня змова, підготовка інформації про потерпілу. Типові сліди: спостереження біля житла, засоби зв'язку між співучасниками, психологічний тиск на сім'ю. Напрями розслідування: аналіз контактів підозрюваних, перевірка пересувальних у районі проживання потерпілої, відпрацювання версій про можливих співучасників.

2. Вербування під виглядом працевлаштування. Наприклад: *гр. К. через інтернет-оголошення обіцяв молодим людям роботу за кордоном. Потерпілий Л. був вивезений і примусово утримувався для експлуатації. Використано підроблені документи та канали нелегального перевезення* [8]. Основні ознаки: обман як спосіб заволодіння людиною, організованість, міжнародний елемент. Типові сліди: електронне листування, підроблені дого-

вори, використання «посередників». Напрями розслідування: робота з кіберслідами (IP, соцмережі), перевірка паспортних і міграційних документів, співпраця з іноземними органами.

3. Викрадення з використанням службового становища. Опис: *гр. М., маючи зв'язки в міграційній службі, організував незаконне вивезення громадянина П. та його тимчасове утримання для примусу відмовитись від корпоративних претензій* [9]. Основні ознаки: корупційна складова, службова допомога у вчиненні злочину. Типові сліди: підробка чи зловживання службовими документами, «легалізовані» маршрути перевезення. Напрями розслідування: перевірка службових контактів, службові розслідування, аналіз телефонних з'єднань.

4. Викрадення з метою примусового «вирішення боргу». Наприклад: *гр. Р. та гр. С. захопили підприємця Т., утримували у складському приміщенні 48 годин, змусили підписати документи про відступлення майна* [10]. Основні ознаки: корисливий мотив, насильницький примус, використання приватних приміщень. Типові сліди: документи з підписами потерпілого під примусом, сліди перебування у приміщенні, можливі записи камер. Напрями розслідування: перевірка автентичності підписів, експертиза приміщення, допити свідків (сусіди, співробітники).

5. Організоване викрадення з транскордонним елементом. Наприклад: *група планувала викрадення менеджера, готувала базу в прикордонній зоні, підроблені документи та транспорт. Мета – економічний шантаж* [11]. Основні ознаки: організована група, міжнародні канали, економічні мотиви. Типові сліди: фальшиві паспорти, транспортні маршрути, закриті бази для утримання. Напрями розслідування: міжнародні доручення, перевірка орендованих приміщень, фінансовий аналіз діяльності групи.

6. Викрадення з політичним мотивом. Наприклад: *гр. Т. викрали громадянку Ж. та вимагали від її партнера-політика відмови від прийняття рішення. Використано шантаж компроматом і фізичне утримання* [12]. Основні ознаки: політичний тиск, подвійний засіб впливу – утримання й інформаційні загрози. Типові сліди: електронні повідомлення з вимогами, місця утримання, сліди насильства. Напрями розслідування: робота з кібердоказами, захист потерпілої та свідків, версії щодо політичної діяльності.

7. Викрадення в умовах збройного конфлікту. Під час воєнних дій зафіксовано масові незаконні затримання цивільних і їх переміщення через

лінію фронту з приховуванням місць утримання. Основні ознаки: воєнний контекст, масовість, часто – державний елемент. Типові сліди: списки затриманих, свідчення звільнених осіб, цифрові повідомлення про маршрути евакуації. Напрями розслідування: робота з міжнародними структурами (ООН, ОБСЄ), документування злочинів як потенційних воєнних, допити свідків.

8. Викрадення з метою залучення до злочинної діяльності. Наприклад, *гр. О. під виглядом працевлаштування примусово утримував групу людей і використовував їх для поширення контрафактної продукції* [13]. Основні ознаки: трудова експлуатація, використання примусу, економічна вигода. Типові сліди: контрафактні товари, записи примусових угод, електронні комунікації. Напрями розслідування: вилучення товару, експертиза документів, встановлення каналів розповсюдження.

Виходячи зі змісту ст. 146-1 КК України насильницьке зникнення може набувати кількох альтернативних форм прояву. По-перше, це арешт, затримання, викрадення або будь-яке інше незаконне позбавлення волі особи, що супроводжується подальшою відмовою офіційно визнати факт вчинення таких дій. По-друге, це позбавлення волі людини у поєднанні з приховуванням інформації про її подальшу долю чи місцезнаходження. По-третє, видання наказу або розпорядження компетентною посадовою особою про здійснення таких дій – тобто про незаконне позбавлення волі, відмову у визнанні його факту чи приховування відомостей про потерпілого. По-четверте, бездіяльність керівника, який, дізнавшись про факт незаконного позбавлення волі, вчиненого його підлеглими, не вжив жодних заходів для його припинення та не повідомив про цей злочин компетентні органи. І, по-п'яте, саме неповідомлення керівником таких органів про вже вчинене його підлеглими позбавлення волі особи, поєднане з відмовою визнати факт цих дій чи із приховуванням даних про місцезнаходження або долю потерпілої особи [14, с. 512; 15, с. 438; 16].

Позбавлення особи волі в будь-якій формі, тобто порушення права особи на свободу та особисту недоторканість, становить собою обов'язковий елемент насильницького зникнення [17, с. 125]. Відповідно до визначення, що міститься в преамбулі до Декларації, насильницькі зникнення розглядаються в якості таких, тільки якщо вони здійснюються представниками держави або приватними особами чи організованими групами, наприклад, напіввійськовими групами

(організовані групи, до озброєння, навчання або підтримки яких реально причетна регулярна армія), що діють від імені, при прямій або непрямій підтримці, з дозволу або згоди державного органу влади. Тому не варто брати до уваги розгляд випадків, коли вони відносяться на рахунок осіб або груп, що не підпадають під вищезгадані категорії, таких, як терористичні або повстанські рухи, за якими не стоїть ніяка держава, і які ведуть боротьбу з урядом на його власній території. Проведення цієї відмінності впливає з принципу, згідно з яким держави зобов'язані розслідувати дії, порівнювані за своїм характером з насильницькими зникненнями, коли вони здійснюються недержавними суб'єктами, і карати за них. Відповідальність держави за насильницькі зникнення зберігається незалежно від зміни уряду, навіть якщо новий уряд демонструє більшу повагу до прав людини в порівнянні з урядом, що перебував при владі на момент, коли зникнення мали місце.

Для цілей визначення акту насильницького зникнення варто виходити з того, що одним із наслідків злочину є залишення жертви поза захистом закону. Тому необхідно розглядати випадки насильницького зникнення, не вимагаючи того, щоб інформація, що повідомляється джерелом, відбивала або навіть припускала дійсний намір винної особи поставити жертву поза захистом закону. Крім того, акт насильницького зникнення може початися після незаконного затримання або після спочатку законного арешту чи затримання. Таким чином, захист жертви від насильницького зникнення має бути ефективним, починаючи з акту позбавлення волі, незалежно від форми такого позбавлення волі, і не повинна обмежуватися випадками незаконного позбавлення волі. Нарешті, затримання, за яким іде позасудова страта, є насильницьким зникненням у власному значенні слова, якщо таке затримання було зроблене урядовими представниками якої-небудь ланки або рівня, організованими групами чи приватними особами, що діють від імені уряду, при його прямій або непрямій підтримці, з його дозволу або згоди, і якщо після затримання, або навіть після страти, державні посадовці відмовляються повідомляти про долю або місцезнаходження такої особи чи відмовляється взагалі визнати факт здійснення відповідного діяння [18, с. 35].

Хоча, затримання уповноваженою службовою особою у кримінальній процесуальній діяльності України є підвидом затримання особи – самостійного інституту кримінального процесуального права, міжгалузевим і складним за своєю струк-

турою правовим явищем, та розглядається у вузькому розумінні – як фізичне захоплення особи та її доставлення до компетентного органу чи посадової особи для подальшого прийняття рішення (так зване «фактичне затримання» [19, с. 527]) та у широкому розумінні – як діяльність (комплекс дій) відповідних державних органів і посадових осіб від моменту фізичного захоплення особи до її звільнення або обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

Доводиться констатувати, що у чинному КПК України нормативному врегулюванню звільнення затриманої особи не приділено належної уваги. Так, у ст. 202, 206, 211, 212 КПК України йдеться про звільнення затриманого, однак ні підстави, ні процесуальний порядок прийняття такого рішення уповноваженими особами законом чітко не визначені [20]. Зазначені обставини безперечно не сприяють однаковому та правильному застосуванню законодавства у цій частині, що нерідко призводить до слідчих і судових помилок, які тягнуть за собою порушення прав, свобод і законних інтересів особи [21, с. 174].

Допускаючи у випадках нагальної необхідності запобігти злочині або припинити його застосування тримання особи під вартою як тимчасового запобіжного заходу, Конституція України встановлює необхідність судової перевірки обґрунтованості такого застосування протягом 72 годин. Затримана особа негайно звільняється, якщо протягом 72 годин з моменту затримання їй не вручено вмотивованого рішення суду про тримання під вартою (ч. 3 ст. 29 Конституції України) [22].

Модельна послідовність (етапи) способу вчинення насильницького зникнення:

- підготовчий етап – збір інформації про об'єкт, вивчення його розпорядку, зв'язків, маршруту пересування; підготовка засобів; налагодження каналів вивезення/утримання/легалізації.

- оперативно-тактичний етап (захоплення) – безпосередні дії щодо виведення особи з її середовища (напад, обман, службове залучення).

- етап транспортування і утримання – переміщення до місця приховування, облаштування умов утримання.

- етап приховування і легалізації – фальсифікація документів, корумпування посадовців, застосування інституційних прикриттів, відправлення за кордон.

- етап знищення слідів або ліквідації – руйнування доказів, усунення тіл або інсценування природної смерті/самогубства [23, с. 112; 16, с. 56].

Виділення етапів насильницького зникнення людини, у криміналістичному аспекті має важливе значення, тому що кожен з цих етапів й різне їх сполучення мають якісні та кількісні ознаки, що забезпечують розробку і вибір прийомів, засобів і методів, спрямованих не тільки на виявлення й розслідування, але й запобігання цим злочинам. Знання і розуміння етапів учинення таких злочинів дозволяють встановити обставини їх вчинення, коло причетних до їх вчинення осіб, залишені сліди тощо [24, с. 99].

Крім того, слід з'ясувати, чи застосовувалося до зниклої особи насильство, в якій формі й протягом якого часу, до яких наслідків призвело тощо. Приміром, мова може йти про удари електричним струмом, побиття, порізи ножом, погрози вбивства, стрільба по кінцівках із пневматичних пістолетів, втиснення незагашених цигарок у шкіру, утоплення, удушення та інсценування страти. Деяких жертв також позбавляли їжі, води та можливості користуватися туалетом. Наведемо декілька відомих прикладів. *Олег Батурін – журналіст газети «Новий день» із Каховки Херсонської області. 12 березня 2022 р. близько 16:30 вийшов на зустріч зі знайомим біля місцевої автостанції неподалік від дому, після чого з ним зник зв'язок. Сергій Цигіпа, з яким мав зустрітися Батурін, на той момент вже був захоплений росіянами. 20 березня 2022 р. окупанти відпустили Батуріна. Він розповів, що майже вісім днів провів у полоні росіян практично без їжі, кілька днів майже без води, без мила та змінного одягу. Під час викрадення та під час перших допитів його били прикладом кулемету. Після полону у активіста були зламані 4 ребра [25, с. 78].* Крім того, мали місце і пропускання по тілу електричного струму [26]. *Ярослав Жук – волонтер. 17 червня 2022 р. його машину зупинили біля супермаркету в Мелітополі, самого Ярослава витягнули з авто, кинули в іншу машину та відвезли до невідомого будинку із підвалом. Там Жука катували до 8 серпня 2022 р.: жорстоко били, били струмом і палили шкіру паяльною лампою. Під тортурами його змусили записати відео, в якому він робить «чистосердечне зізнання» у підготовці актів тероризму [25, с. 70].*

Висновки. У ході дослідження було визначено, що насильницьке зникнення є складним кримінально-правовим явищем, що характеризується багатовимірною організаційно-тактичною структурою та багатоступеневою послідовністю дій суб'єкта злочину. Вивчення способів його вчинення дозволяє систематизувати етапи

протиправної діяльності, від підготовки до приховування слідів та виокремити типові моделі, які застосовуються у різних випадках: з метою викупу, експлуатації, політичного тиску або корисливих мотивів.

Аналіз практичних прикладів і криміналістичних аспектів свідчить про необхідність комплексного підходу до дослідження способів

насиленницького зникнення, що охоплює як кримінально-правові, так і криміналістичні аспекти. Виділення етапів та ознак способів вчинення злочинів проти волі, честі та гідності особи має практичне значення для прогнозування поведінки правопорушників, планування оперативно-розшукових заходів та оптимізації досудового розслідування.

Список літератури:

1. Зав'ялов С. М. Спосіб вчинення злочину: окремі проблеми вивчення та використання у боротьбі зі злочинністю: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. К., 2005. 21 с.
2. Чернявський С. С. Методика розслідування злочинів у сфері банківського кредитування: дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.09. К., 2002. 240 с.
3. Волобуєв А. Ф. Механізм злочину та його зв'язок з концептуальними положеннями криміналістики : монографія. Кривий Ріг : Р. А. Козлов, 2019. 122 с.
4. Гора І. В. Поняття способу вчинення злочину та його визначення в розкритті та розслідуванні. Закон і життя. 2012. № 9. С. 32–35.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
6. Авраменко О. Л. Особливості початкового етапу розслідування викрадення людей, вчинених злочинними групами : автореф. дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.09. К., 2011. 20 с.
7. Справа № 190/118/24. П'ятихатський районний суд Дніпропетровської області. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122976281>
8. Справа № 546/1240/24. Решетилівський районний суд Полтавської області. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125989903>
9. Справа № 332/7407/24. Заводський районний суд м. Запоріжжя. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124369883>
10. Справа № 509/2565/25. Овідіопольський районний суд Одеської області. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128231864>
11. Справа № 447/696/25. Миколаївський районний суд Львівської області. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128711408>
12. Справа № 932/2219/25. Бабушкінський районний суд м. Дніпропетровська. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126279712>
13. Справа № 932/2219/25. Деснянський районний суд м. Києва. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127043374>
14. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. 2-ге вид., перероб. і допов. К. : Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.
15. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. К.: ВД «Дакор», 2018. 1368 с.
16. Войтович Є. М., Тичина Д. М., Антошук А. О. Основи методики розслідування насильницького зникнення людини : монографія. К. : 7БЦ, 2022. 176 с.
17. Цвікі В. Міжнародно-правовий захист осіб від насильницьких зникнень. Європейські перспективи. 2015. № 2. С. 124–130.
18. Насильницьке або недобровільне зникнення осіб. Виклад фактів № 6 (Rev. 3) / ГО «Харківська правозахисна група». Х. 2019. 68 с.
19. Солдатський В. В. «Фактичне затримання» як засіб обчислення моменту затримання у кримінальному процесі. Актуальні проблеми держави і права. 2012. Вип. 64. С. 524–531.
20. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. комент. / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. К. : Юстініан, 2012. 1224 с.
21. Білічак О. А. Загальні положення про втручання в приватне спілкування за КПК України. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2014. Вип. 9–1. С. 201–204.
22. Конституція України: Закон від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
23. Бурлака В. В. Розслідування незаконного позбавлення волі або викрадення людини: дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.09. К., 2021. 266 с.

24. Вітвіцький С.С., Волобуєва О.О., Єрошкін М.В., Котова В.В. Особливості доказування у кримінальних провадженнях про насильницьке зникнення: монографія. К.: ВД «Дакор», 2022. 214 с.

25. Насильницькі зникнення та свавільні затримання активних громадян в ході повномасштабної російської збройної агресії проти України (лютий 2022 – червень 2023) / Н. Охотнікова, О. Гнатюк, Б. Петруньок; ред. О. Синюк; Центр прав людини ZMINA. К., 2023. 106 с.

26. Насильницькі зникнення в Автономній Республіці Крим і місті Севастополі (Україна), тимчасово окупованих Російською Федерацією: інформаційна довідка від 31.03.2021. Організація Об'єднаних Націй Україна. URL: <https://ukraine.un.org/uk/123652-насильницькі-зникнення-в-автономній-республіці-крим-і-місті-севастополі-україна-тимчасово>.

Filashkin V. S. METHODS OF COMMITTING FORCED DISAPPEARANCES AS A COMPONENT OF CRIMES AGAINST PERSONAL FREEDOM, HONOR, AND DIGNITY

The article examines the issue of forced disappearance as a criminally punishable act, which belongs to the category of the most dangerous encroachments on personal freedom, honor, and dignity. Attention is drawn to the fact that, despite the establishment of liability for forced disappearance in the criminal legislation of Ukraine, the issue of methods of committing it remains insufficiently studied in the context of the general system of crimes against personal freedom, honor, and dignity. The author emphasizes the social danger of such crimes, which is caused not only by the unlawful deprivation of liberty but also by the creation of a prolonged state of legal uncertainty regarding the fate of the victim, which significantly complicates the protection of their rights and legitimate interests. In conditions of armed conflicts, political instability, and increasing latent crime rates, the problem of forced disappearances becomes particularly relevant. Modern scientific approaches to defining the methods of committing such crimes, their systematic organization, and stages are considered. A model of the sequence of actions of the offender is highlighted, covering the preparatory stage, capture, transportation, and detention of the victim, measures for concealment and legalization, as well as hiding traces. A classification of typical methods of forced disappearance is presented, including for ransom, forced exploitation, political pressure, abuse of official position, or cross-border operations. Practical examples of forced disappearances during armed conflicts and other typical situations are analyzed, confirming the complexity and multidimensionality of this phenomenon. The significance of studying the methods of the crime for forensic analysis, predicting offender behavior, and planning investigative measures is emphasized. The necessity of an integrated approach combining criminal law and forensic aspects is highlighted to improve the effectiveness of pre-trial investigations and prevent forced disappearances. The study underscores the critical importance of systematically studying the methods of forced disappearance to enhance investigation methodology and protect victims' rights.

Key words: forced disappearance, crimes against personal freedom, honor, and dignity, methods of committing a crime, criminal liability, preparatory stage, capture and detention of the victim, concealment of traces, protection of victims' rights.

Дата першого надходження статті до видання: 08.12.2025

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 26.12.2025

Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.12.2025